

Dünyanın En Eski Kütüphanelerinden İSKENDERİYE KÜTÜPHANESİ

Mehmet İ. TUNAY

Arkeolog

Makedonya kralı İskender milattan önce 323 yılında, 33 yaşında, bulunduğu Babil şehrinde hayata veda edince, kurduğu imparatorluk süratle parçalandı ve generalleri arasında yirmi yıl kadar süren savaşlar neticesinde paylaşıldı. Bunlardan her biri kral ünvanı alarak imparatorluğun bir kısmına hâkim oldular. Bu arada Mısır, generallerden Pitolome'ye düştü. O da memleketinin hudutlarını genişletmek hevesine düşmeyip mevcut bulunan elinde tutmaya çalıştı. Mısırlıların görenek ve geleneklerine, hattâ dinlerine riayet ederek halkı kendisine bağladı. Mısır'ın eski teşkilâtını, eski kanunlarını, dini törenlerini muhafaza etti. Firavun ünvanını aldı. Eski tapınakları tamir ettirdi.

Onun peşinden gelen krallar Mısır'da üç yüz yıl hüküm sürdüler. Bunlardan ikinci Ptoleme Filadelf, milattan önce 283 yılında, 24 yaşında kral oldu ve 37 yıl hükümdarlıkta kaldı. Sarışın, zayıf ve nazik bir adamdı. Savaşta nefret eder, ilim

ve edebiyatı severdi. Yazma kitaplardan kanunlardan ve nadir hayvanlardan mürekkep koleksiyonlar vücuda getirmişti. Ayrıca sihir, büyü, tılsım gibi gizli ilimlerle uğraşır, hayatı uzatacak çareler arardı. Eski Mısır Firavunlarının âdetlerine uyarak kız kardeşi Arsinoe ile evlenmişti. İşte onun zamanında İskenderiye yeni bir başkent olarak şöhret kazandı. Zamanla doğunun en büyük, en zengin şehri haline geldi. Kıyıyı, Faros ovasına bağlayan 13 km. uzunluğunda bir mendirek güzel bir liman meydana getirdi. Mermer bir kulenin üzerinde, limanın ağzını geceleri aydınlatan bir fener yarırdı. Şehir stad, jimnaz ve kütüphane gibi abidelerle süslenmişti.

Dünyanın en eski kütüphanelerinden biri olan İskenderiye Kütüphanesi kral sarayına bitişik bir bina idi. Mısır kralları âlimlere, filozoflara ve sanatkârlara yarayabilecek her şeyi burada topladılar.

Kütüphanede dört yüz bin yazma mecmuayı kapsayan bir kitaplık

vardı. Buranın baş memuru, bulduğu her eseri almağa yetkiliydi. Mısır'a giren her kitap doğru bu kütüphaneye götürülür, hemen bir kopyası yazılarak sahibine verilir, kitabın aslı kütüphanede kalırdı. Böylece o zamana kadar dağınık halde bulunan bir çok yazarın eseri de bir araya toplanmış oldu.

Kütüphanenin çeşitli memleketlerin bitkilerini ve hayvanlarını bir araya toplayan bir bahçesi de vardı. Burada bu bitki ve hayvanların hayatını devam ettirebilecek şartlar hazırlanmıştı. Özel bakıcılar bunlarla daima yakından meşgul olurlardı.

Kütüphanede ayrıca bir rasathane, bir teşrih salonu, sanat eserlerini ve nadir şeyleri toplayan galeriler vardı. Bundan başka âlimler, filozoflar ve tabibler için lojmanlar yapılmıştı. Kral bütün bunların masrafını öder, bazan yemeğini onlarla birlikte yerdı. Burada yaşayan bilginler, dersler ve konferanslar vermekle mükelleftiler. Bu derslere devam eden öğrencilerin sayısı on dört bine yükselmişti. Bunlar felsefe, tıp, tabii ilimler, matematik okurlar, kanunları inceleyen ve münakaşasını yapan hukukçulardan ders görürlerdi.

Böylece İskenderiye kütüphanesi hem bugünkü manasiyle bir kü-

tüphane, hem tapınak, hem akademi ve hem de yüksek tahsil veren bir müesseseydi. Bu yüzden İskenderiye zamanla ilim âleminin merkezi haline gelip sanatkâr ve bilgin şehri oldu. Eski dillerin gramer kurallarını tayin eden lisan âlimleri, dünyanın ilk haritalarını çizen coğrafyacılar, eserleri sonradan meslekdaşlarına örnek olan şairler, ayrı bir felsefe ekolü kurarak insanlığa yeni bir dünya görüşü hediye eden filozoflar, İskenderiye şehrine şeref vermişler, bu şehirden yetişmiş olmakla övünmüşlerdir.

Milâttan önce 240 yılında İskenderiye kütüphanesindeki kitapların sayısı 530 bine, milâttan önce 47 yılında 900 bine yükselmişti. Romalı Jül Sezar'ın muhasarası sırasında bu kitapların çoğu mahvolmuşsa da, bunların elde kalan katalogları bile büyük bir kültür hazinesiydi. Çünkü hem kitaplar, hem de yazarları hakkında geniş bilgi vermekteydi.

İskenderiye kütüphanesi, en büyük darbeyi 32 yılında Antonyus'un şehri zaptı sırasında yemişti. Kleopatranın intiharı üzerine şehir, Romalılar tarafından ele geçirilince, Antonyus buradaki bütün hazineleri askerlerine dağıtmış, bu arada kütüphane yağmalanmış, sonra terk edilmiş, nihayet harap olmuştur.